

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2019|065 VAN 12 DECEMBER 2019

OVER DE VOORLOPIGE BESCHERMING ALS MONUMENT VAN DE WEDEROPBOUWHOEVE DE ROODE POORT MET DUITSE BUNKER IN MIDDELKERKE, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER MATTHIAS DIEPENDAELE VAN 14 NOVEMBER 2019

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 12 december 2019 volgend advies uit:

1. De VCOE ontving op 12 december 2019 een adviesvraag van Matthias Diependaele, Vlaams minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed, over de voorlopige bescherming als monument van de wederopbouwhoeve De Roode Poort met Duitse bunker in Middelkerke. De commissie spreekt zich in dit advies uit over de documenten in het kader van de voorlopige bescherming, met name: (a) het ministeriële besluit tot voorlopige bescherming, (b) de fotoregistratie, (c) het afbakeningsplan en (d) het inhoudelijke dossier met inbegrip van de bijgevoegde criterianota en historische nota.
2. Het voorliggende beschermingsvoorstel behoort tot een thematische beschermingscampagne omtrent wederopbouwarchitectuur, meer bepaald wederopbouwhoeves opgetrokken na de Eerste Wereldoorlog in de Verwoeste Gewesten van West-Vlaanderen. Daarbij werd De Roode Poort weerhouden voor bescherming als voorbeeld van een heropgebouwde, semi-gesloten hoeve gekenmerkt door een getrouwe toepassing van regionalistische architectuur. Het voorgedragen dossier is zorgvuldig gemotiveerd en wordt verder onderbouwd door een uitgebreide criterianota en historische nota.

De commissie waardeert dat het beschermingsvoorstel werd afgewogen binnen een thematische selectie van wederopbouwhoeves die in aanmerking komen voor bescherming. De criterianota duidt deze selectie en bakent het afwegingskader geografisch, chronologisch en typologisch af. Op basis van een gebiedsdekkende thematische (her)inventarisatie werden in totaal twaalf hoevesites geïdentificeerd als beschermenswaardig. Zes daarvan werden reeds als één samenhangend pakket ter bescherming – en voor advies – voorgedragen. Zoals de commissie eerder benadrukte is het zeer positief dat beschermingsvoorstellen voor wederopbouwhoeves zowel steunen op historisch onderzoek als vergelijkend terreinonderzoek.¹ Het is de commissie evenwel onduidelijk waarom voorliggend dossier geen deel uitmaakt van een aanvullend pakket met de resterende te beschermen hoeves. Gezien hun thematische en historische samenhang, valt een bundeling van nog geplande beschermingsvoorstellen te verkiezen boven een afzonderlijke behandeling van elk dossier.

Wat het gebruikte afwegingskader betreft, vindt de commissie het positief dat – zoals ze eerder suggereerde² – de criterianota een overzichtstabel opneemt waarin alle geselecteerde hoeves worden getoetst aan de erfgoedwaarden. Dit komt de overzichtelijkheid ten goede. Daarnaast verduidelijkt de nota dat alle beschermenswaardige wederopbouwhoeves, met inbegrip van de

¹ VCOE 2017 047 – advies bescherming Kortemark wederopbouwhoeve Watervliet; VCOE 2018 014 – advies bescherming Grimbergen wederopbouwhoeve Kruisstraat; VCOE 2019 019 – advies bescherming zes wederopbouwhoeves in West-Vlaanderen.

² VCOE 2019 019 – advies bescherming zes wederopbouwhoeves in West-Vlaanderen.

De Roode Poort, voldoen aan de gehanteerde selectiecriteria, met name de zeldzaamheid, herkenbaarheid, representativiteit, ensemblewerking en context. Vooral op representativiteit scoort De Roode Poort goed als *‘voorbeeld van een hoeve gebouwd door architect Théodore Raison, volgens het model dat de architect zelf propageerde in het modelboek dat hij samen met Alfred Ronse had uitgegeven’*.

Bij het beschermingsvoorstel hoort tevens een historische nota die de historische context schetst van de wederopbouwhoeves in West-Vlaanderen. Dit goed onderbouwde document wijst, onder andere, op het belangrijke aandeel van architect Théodore Raison in de naoorlogse wederopbouw van de verwoeste frontstreek. De commissie vraagt zich af of behalve wederopbouwhoeves ook andere wederopbouwarchitectuur van de hand van Raison voor bescherming in aanmerking komt.

3. Artikel 1 van het ministerieel besluit legt de voorlopige bescherming als monument vast en verwijst naar de fotoregistratie en het afbakeningsplan die als bijlagen bij het beschermingsbesluit werden gevoegd. De voorgestelde beschermingsperimeter omvat de eigenlijke hoevesite met een west-, noord-, oost- en zuidvleugel rondom een centraal erf met losstaand conisch hondenhok, alsook de Duitse bunker die herinnert aan de militaire rol van de site tijdens de Eerste Wereldoorlog. Daarnaast wordt het noordelijk en noordwestelijk gelegen weiland mee opgenomen in de afbakening als getuige van de uitgesproken band met de voor de hoeve belangrijke veeteelt.

De motivering van de afbakening in het inhoudelijke dossier verwijst naar de kadastrale percelen die grotendeels samenvallen met de afbakeningslijn en stelt: *‘de recente constructies die respectievelijk tegen de west- en oostgevel van de oostvleugel en de noordgevel van de zuidvleugel werden aangebouwd, worden boven het maaiveld van bescherming uitgesloten’*. De commissie vindt deze omschrijving verwarrend. Noch uit het bijgevoegde afbakeningsplan, noch uit de beschrijving van de erfgoedkenmerken en -elementen in het beschermingsbesluit blijkt om welke recente constructies het precies gaat. Bovendien omvat de afbakening de oostelijke aanbouw tegen de schuurvleugel die de perceelsgrens deels overschrijdt, terwijl de fotoregistratie dit volume omschrijft als *‘niet oorspronkelijk’* (foto 2). De open loods op het perceel ten zuiden van de wederopbouwhoeve wordt daarentegen duidelijk uit de bescherming gesloten. Het dossier motiveert deze keuze niet, maar vermeldt wel dat de loods een historisch volume betreft dat vermoedelijk dateert uit het begin van de Tweede Wereldoorlog. De commissie vraagt zowel in de motivering van de afbakening als in de beschrijving van de erfgoedelementen en -kenmerken in het beschermingsbesluit, duidelijker te omschrijven welke constructies uitgesloten worden van de bescherming en waarom.

Ter aanvulling van de fotoregistratie vraagt de commissie betere overzichtsbeelden toe te voegen van de noordoostelijke tuitgevel van de boerenwoning, de oostelijke gevel van de schuur (met inplanting van de Duitse bunker) en de kleine wederopbouwvolumes naast de noordelijke zijgevel van de schuur (waarvan de foto's 37-38 slechts details tonen).

4. Artikel 2 van het ministerieel besluit verwijst naar de erfgoedwaarden die de bescherming van wederopbouwhoeve De Roode Poort verantwoorden. De commissie vindt de culturele, historische, architecturale en ruimtelijk-structurende waarden overtuigend gemotiveerd en kan deze dan ook ondersteunen.

Artikel 2 bevat tevens een overzichtelijke omschrijving van de aanwezige erfgoedelementen en -kenmerken. De commissie merkt daarbij op dat het interieur van de hoevegebouwen slechts in beperkte mate wordt gepreciseerd. Alleen voor de zuidelijke stalvleugel wijst de beschrijving op

de oorspronkelijke compartimentering van de ruimte, de authentieke slieten en de originele troggewelven. Bij de schuurvleugel wordt terecht gewezen op het nog oorspronkelijke kapegbinte met springwerk. De beschrijving van de westelijke stalvolumes en de boerenwoning vermeldt enkel het exterieur. Nochtans voorziet de beheersvisie expliciet het behoud van de erfgoedkenmerken en -elementen van het interieur van de bedrijfsgebouwen en bevat artikel 5 (par. 6) van het beschermingsbesluit gedetailleerde toelatingsplichten voor handelingen in en aan het interieur. De commissie vraagt bijgevolg te verduidelijken of ook in het boerenwoonhuis en de westelijke stalvleugels nog authentieke constructies en interieurelementen bewaard bleven.

Voor de bemerking inzake de onduidelijkheid over recente aanbouwen zonder erfgoedwaarde verwijst de commissie naar paragraaf 3 van dit advies.

Bijkomend stelt de commissie vast dat het beschermingsbesluit geen melding maakt van het kijkluikje in het monumentale poortgebouw (foto 10). Bij de beschrijving van de erfgoedelementen en -kenmerken van de boerenwoning wijst de commissie bovendien op enkele onnodige herhalingen en onduidelijkheid aangaande het bewaarde buitenschrijnwerk. Zo wordt het opkamervenster in de noordgevel verward met het korfboogvormige kelderraam eronder en wordt voor de oostelijke zijgevel slechts één kelderraam met diefijzers beschreven, terwijl de fotoregistratie (foto 31) twee zulke betraliede kelderraampjes documenteert. De commissie vraagt dan ook de beschrijving van de boerenwoning na te kijken.

5. Artikel 3 van het ministerieel besluit bevat de beheersvisie voor het te beschermen monument. De gedetailleerde doelstellingen bieden een sterke houvast voor het toekomstige behoud en beheer van de gebouwen, interieurelementen, de omgevende graslanden en de Duitse bunker. Het is bovendien positief dat uitgegaan wordt van een behoud van de ensemblewerking van de hoevevleugels, met aandacht voor de draagkracht van de gehele site.

De commissie wijst erop dat de architect bij de wederopbouw van de hoeve een regionaal geïnspireerde vormtaal combineerde met een vernieuwde inrichting in functie van wat toen gold als een moderne bedrijfsvoering. Tot op heden behield de site een actief landbouwgebruik gericht op de veeteelt. Het beschermingsvoorstel erkent dit en neemt in de beheersvisie op dat landbouwfuncties zowel voor de hoevegebouwen als de omgevende graslanden ongewijzigd verdergezet kunnen worden. De commissie herinnert evenwel aan het evoluerende karakter van landbouw en veehouderij. De huidige inrichting van het gebouwencomplex lijkt de commissie niet toereikend voor een economisch rendabele bedrijfsvoering. De commissie vraagt daarom in beheersdoelstelling 3 rond een voortgezet landbouwgebruik en een eventuele herbesteding van de hoevevleugels expliciet de mogelijkheid op te nemen van een hedendaags agrarisch gebruik.

Verder merkt de commissie op dat de beheersvisie (par. 5) de optie voorziet om oorspronkelijk houtwerk te herstellen naar historisch model bij een eventuele restauratie van de hoeve. Waar het oorspronkelijke houtwerk niet bewaard bleef, kan daarbij *'geopteerd worden voor een historisch herstel van houtwerk en luiken'*. De commissie benadrukt dat het in dit laatste geval niet gaat om *'herstel'* in de strikte zin van het woord, maar om een vervangende reconstructie naar historisch model. Ook het woord *'geopteerd'* laat volgens de commissie te veel interpretatieruimte. Zowel een herstel van het authentieke schrijnwerk als vervangende reconstructies voor verdwenen houtwerk dienen steeds uit te gaan van het historische model en de historische kleurstelling. De commissie vraagt aldus beheersdoelstelling 5 in die zin te corrigeren en minder vrijblijvend te formuleren.

Wat betreft het slopen van de recentere aanbouwen tegen de erfgevel van de schuur en zuidelijke stalvleugel verwijst de commissie naar haar opmerking over de onduidelijke identificatie van niet-waardevolle constructies in paragraaf 3 van dit advies.

6. De commissie ondersteunt artikel 4 van het ministerieel besluit dat de voorschriften formuleert voor de instandhouding en het onderhoud van het te beschermen monument.
7. De commissie kan zich tevens vinden in de toelatingsplichten voor het te beschermen monument zoals vastgelegd in artikel 5 van het ministerieel besluit. Volledigheidshalve wijst de commissie erop dat de omgevingswerken opgenomen onder 5d, 5c en 5i grotendeels overlappen.
8. Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen geeft de commissie een voorwaardelijk gunstig advies voor de voorlopige bescherming als monument van de wederopbouwhoeve De Roode Poort. De commissie vraagt in het bijzonder:
 - beter te omschrijven welke (recente) constructies uitgesloten worden van de bescherming en waarom, zowel in het inhoudelijke dossier als het beschermingsbesluit;
 - duidelijke overzichtsfoto's toe te voegen van de (noord)oostelijke zijde van het hoevecomplex en de kleine wederopbouwvolumes naast de schuur;
 - te verduidelijken of het interieur van de boerenwoning en de westelijke stalvleugel al dan niet authentieke constructies en elementen bevat;
 - de beschrijving van de erfgoedelementen en -kenmerken van de boerenwoning na te kijken;
 - in beheersdoelstelling 3 expliciet de mogelijkheid op te nemen van een hedendaags agrarisch gebruik;
 - beheersdoelstelling 5 minder vrijblijvend te formuleren.

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweydt
Voorzitter